

ŠIFRA ZA OPSTANAK SVIJETA

Nihad Hasanović

Visok procenat filmova i romana koji zadiru u domen naučne fantastike brzo padne u zaborav. Osim specijalnih efekata i nekoliko zabavnih znanstvenih koncepata, ništa drugo ne zainteresuje gledaoca ili čitatelja. Likovi u tim fikcionalnim tvorevinama tek su funktivi. Glavna riječ data je idejama, a ne ljudskim bićima. Romansirer, scenarist se zagrije za koncepciju koja preispituje izvjesna naučna otkrića i hipoteze, eksperimente iz genetike, biologije, fizike etc. Žudi za tim da izgradi svijet nov, živo obojen tehnologijom, pun fizikalnih paradoksa ili incidenata za koje su krivi biolozi i genetičari. Da bi se takva obimna zamisao pretočila u priču, nužno je saopštiti mnoštvo informacija iz više naučnih oblasti. Nerijetko se ispostavi da sat i po filma ili nekoliko stotina stranica proze ne pružaju dovoljno prostora da sve legne na svoje mjesto i da neka svemirska saga stekne vjerodostojnost. Gužva je još veća ako je autor preopterećen razgranavanjem zamršene fabule koja se odvija u egzotičnom svijetu godine tri hiljade i neke.

Posljedica gomilanja idejne građe je da se kola slome na likovima. Oni padnu kao žrtve bezdušne eksploatacije. Jer akcenat bude na mašineriji misli, a izmaštani junaci postanu samo njeni proizvođači. Akterima priče nije dopušteno da se razviju u osobe sa svojim nepredvidljivostima i nijansama ponašanja. Servirani su nam tek kao vršoci radnje kojima je dodijeljena dužnost da dopunjavaju razmatranja o sjaju i bijedi virtuelne stvarnosti, zloći

udruženih računara, o minijaturnim vremenskim crvotočinama za špijunažu.

Navedene kušnje su za mnoge hude pripovjedače uzrok najjezivijih muka. Pretpostavljam da glatko nije išlo ni kreatorima televizijske serije *Lost*, čija je šesta i, kazaće neki, posljednja sezona emitovana u proljeće 2010. Imali su, doduše, olakšavajuću okolnost: vrijeme za pripovijedanje u trajanju od nekih stotinu epizoda. Potencijalna energija priče već na samom početku serije dostiže ogromne razmjere. Sve vrije od nepoznanica, svaki čin, svaka replika, svaki otkaćeni detalj gori od želje da bude objašnjen. Saosjećajan gledalac, upoznat s vremenskim obimom serije, ipak može zapasti u brigu. Puno (anti)junaka, još više misterija. Kako taj magnetizam kanalisati a da ne dođe do katastrofalnog rasprskavanja na štetu likova i žalost gledateljstva?

Serija je krcata enigmama koje zasigurno ne spadaju u našu svakodnevicu. Nakon avionske nesreće na liniji Sidney-Los Angeles (za fanove već mitski let *Oceanic 815*), preživjeli putnici osuđeni su da se bore za život na komadu kopna usred Tihog okeana. Ostrvo djeluje ljekovito na neke od svojih novih stanovnika: paraplegičar prohoda, a žena, oboljela od raka u terminalnoj fazi, ozdravi. U prašumama tog tropskog areala, začuju se, s vremena na vrijeme, šapati nevidljivih bića koji podsjećaju na javljanje mrtvih u romanu Juana Rulfa *Pedro Páramo*. Svi se užasavaju stvorenja zvanog Crni Dim, koje je ime dobilo po svom izgledu. Ono štekće poput svrake, čupa orijaška stabla, s lakoćom ubija smrtnike i, kako će se kasnije saznati, traži način da pobjegne s Ostrva. (Crni Dim možda ima veze s praksom

koja nije jednom zabilježena u historiji moreplovstva: brodolomnici izbačeni na pusti otok palili su vatre s puno dima ne bi li ih spasioci primijetili s pučine.)

Jedan od protagonista opisuje *The Island* kao teritorij sa specijalnim naučnim svojstvima. Neka područja napučena su misterioznom energijom koja, uz adekvatnu upotrebu, može ispresavijati vremenski kontinuum. Vjerovatno iz tog razloga organizacija pod nazivom *Dharma Initiative* sedamdesetih godina prošlog vijeka kolonizira dio Ostrva radi istraživanja i eksploatacije resursa. Međutim, ova firma koja ima i osobenosti društvenog pokreta sa samosvojom životnom filozofijom neće dugo opstati. Genijalno prepreden insajder će je dovesti u kolaps. Na kopnu i u okolnom moru ostaće sačuvan kompleks podzemnih istraživačkih stanica čiji smisao nikad neće biti u cijelosti razjašnjen. Decenijama kasnije, u našem mileniju, veliki putnički zrakoplov će se srušiti iznad Pacifika. Junaci serije, čudom spašeni, dopijevaju na nepoznat teritorij, gdje polako otkrivaju splet laboratorija skrivenih pod zemljom. Kao u video-igri, napredovaće iz nivoa u nivo, proničući, nikad dovoljno duboko, u *Dharmine* tajne. Vrhunac će biti aktiviranje hidrogenske bombe koja će, dejstvom na energetske srž Otoka, iskriviti tok vremena. Tim ludim ili spasonosnim potezom, kako za koga, protagonisti će biti vraćeni trideset godina u prošlost, ne i podmlađeni.

S ovim nije iscrpljena lista zagonetki u *Izgubljenima*. Krenete li po Ostrvu u potragu za veprom, nije rijetkost da nabasate na mrtvu osobu koja vam je nešto značila u životu, a ponekad i na razbješnjelog polarnog medvjeda. U finalnoj etapi

profiliraće se i veliki meštar Jacob, osoba dotad skicirana kroz nagovještaje i spominjana samo uz najveće strahopoštovanje. On ima i brata, s kojim je u smrtnoj zavadi već stoljećima. Kompetencije i sposobnosti su im tako neobične da je za obojicu vrlo teško reći šta su: bogovi ili prikaze definitivno ne, ali ni sasvim ljudska bića. Barem je sastavljač ovih redaka tako shvatio njihovu pojavu. Tajanstvenost obavlja i Druge, o kojima bi se dala snimiti zasebna serija. Oni predstavljaju mikrocivilizaciju s vlastitim moralnim kodeksom, običajima i vjerovanjima razvijenim u skladu s osebnostima njihove otadžbine opasane morem.

Ovo je bio samo pokušaj nabranjanja nekih od nesvakidašnjih pojava u seriji. Čvrsto prizemljenom gledaocu dovoljno da ne pogleda ni prvu epizodu. Činjenica je da mnoge osobe, među kojima i meni bliske, ne podnose *Izgubljene*. Pri samom pomenu treće ili četvrte sezone, lica im se iskrive u gađenje i prezir. Čuju se izjave tipa "odvratna serija", "nisam više mogao gledati", "jebo te *Lost*"... Ostaće mi doživotno pitanje zašto neke priče kod mene bez problema izazivaju *suspense of disbelief*, a kod drugih podsmijeh, omalovažavanje, odbojnost. Utješno je da neki drevni mit u koji vjeruju milionski narodi nudi obilje originalnih priča i likova, ali ne oskudijeva ni u lošim karakterizacijama i nedosljednostima.

Magija *Izgubljenih* nije u navedenim čudesima i fizikalnima paradoksima. Ona zrači iz likova koji su sa svojim realističnim biografijama bačeni u nestvaran i košmaran svijet. Sekvence iz njihovih ranijih života odvijaju se u modernom Iraku, Iowi, Kaliforniji, Južnoj Koreji, Engleskoj, Nigeriji, Francuskoj... Kroz

doziranje tih retrospekcija, kao i kroz djela i nedjela počinjena na Ostrvu, individue se postepeno oslikavaju. Njihove ličnosti prolaze kroz teške ispite u prašumama gdje mašti ne treba puno da se prelije u javu. Na provjeri su: granice slobode, temelji stvarnosti, iskrenost, sloga, smisao prijateljstva, dosezi obmanjivanja...

Kome se serija dopadne, uza sve slabosti i, za moj ukus, oprostive neuvjerljivosti, dugo će pamtiti njene protagoniste. Anksiozan i nesiguran u sebe, demokratski vođa, lider *malgré lui* Jack Shephard. Kosmički gubitnik John Locke. Topla i ujedno mračna, impulzivna Kate Austen, možda najusamljenija od svih uprkos ljubavi, manje-više uzvraćenoj, prema dva muškarca. Blaga Claire, mlada majka, koja će kasnije poludjeti, a ni krvoločnost joj neće biti strana. Sawyer, *con artist* (sjajan izraz na engleskom za prevaranta), južnjačka seljčina, čija se gruba narav smekšava kako ga surovost Ostrva tjera da sklapa kompromise s drugima. U prvom timu je i Sayid Hassan Jarrah, elegičnog glasa i prijatnog ophođenja, za koga se nikad, na prvi pogled, ne bi reklo da je služio kao mučitelj u Republikanskoj gardi Sadama Huseina.

Jedna od krucijalnih figura je knjigoljubac i hiperinteligentni gospodar ljudskih duša Benjamin Linus. Dobar dio serije se pojavljuje s raznim tjelesnim povredama jer ga je neko mučio ili pretukao zbog njegovih ujdurmi. Bez obzira što ga toliko mlate, on s fascinantnom vještinom manipuliše ljudima i prikriva namjere, te gotovo uvijek uspijeva realizirati svoje dijabolične smicalice. Odgovoran je i za jedan pokolj, o kojem svjedoči masovna grobnica u džungli.

Još su tu na desetine pamtljivih likova. U univerzum *Losta* utiskuju trag oblikovan najčešće neveselim životnim iskustvom i lošim ali sudbonosnim potezima. Na primjer, nigerijski narkomafijaš Eco s vrlo originalnim poimanjem kršćanstva, šizoidna Francuskinja Danielle Rousseau (tumači je naša Mira Furlan), uvijek mladi Richard, zatim roker i ovisnik o heroinu Charlie ili, pak, umjetnik Michael, koji se, da bi spasio sina, izopačuje u izdajnika i ubicu. Drugovi ga odbacuju, a njega razara grižnja savjesti.

Dosta naučnika pa i poneki pisac preporučuju da, ukoliko se zateknemo pred kakvim velikim upitnikom, prizovemo u pomoć komparaciju. Ako ne možete riješiti problem, savjetuje kosovski publicista i političar Veton Surroi, proširite kontekst. Dakle, da bi se pronašlo rješenje, uputno je kontrastirati, porediti sa sličnim ili različitim, baciti novo svjetlo na rebus. Pripovjedački prosede u *Izgubljenima* naslanja se na takav pristup. Glavna radnja u nedodijji na Pacifiku prekida se dugim flešbekovima. Oni prikazuju likove u njihovoj svakodnevicu prije havarije i funkcionišu poput fusnota koje pojašnjavaju zašto se dotična osoba ponijela ovako ili onako na zagonetnom ostrvu. Junake serije tako obasjava dvostruka rasvjeta. S jedne strane su stvarni životi obojeni finim koloritom koji isijava neku zloslutnost: skupocjeni pas, stid prema ocu siromahu, američka proleTERSka provincija s pripadajućim joj pijandurama, uspomena na prvu ljubav zakopana u preriji... S druge strane je Ostrvo, ni dobro ni zlo, gdje psihe sudionika poprimaju novu teksturu u luckastim zgodama, moralnim dekadencijama, samoubilačkim misijama, epskim poduhvatima. U

šestoj sezoni, dodana je još jedna narativna štrafta: ispituje se šta bi s izgubljenima bilo da se avion nije survao u okean i da je na Otoku, decenijama ranije, ubijen plavokosi Jacob.

Kako se vidi, različiti pripovjedački modeli proširuju pogled na likove od kojih su mnogi, zbog malignog odnosa s bližnjima, nanijeli grdno zlo sebi ili drugima. Kroz seriju se provlači poznata pjesma iz šezdesetih godina, u interpretaciji Petule Clark:

*We can forget all our troubles, forget all our cares
So go downtown, things will be great when you're
Downtown...*

Ništa od ovog ne važi za glavne junake, koji su, kako Jacob kaže, *flawed* — nagrđeni, oštećeni, falični. Niko od njih ne zaboravlja svoja poskliznuća iz prošlosti. Vedrina je skoro nedostižna, odnosi s ljudima su iskomplikovani, više ništa nije površno ni lako. Dirljiva je usamljenost koja se isporučuje u paketu s takvim bilansom i koja, uprkos prijateljstvu između njih, prati Kate, Jacka, Johna, Sawyera, Sayida.... Oni nikad neće, jednostavni i bezbrižni, provesti savršenu noć u gradu. Zato pjesma puštena sa stare gramofonske ploče, uz neizbježno pucketanje, kao da im se ruga, a u pojedinim epizodama proizvodi i jezu. Usamljenost povezana s neuspjehom u životu i prijateljstvo dvije su stvari koje se stalno preispituju u ovoj savremenoj odiseji. Kako prevazići usamljenost? Kako uništiti prijateljstvo?

U žizi serije je i treća vrsta pitanja. Odnosi se na povjerenje: u kojoj mjeri ljudska bića mogu vjerovati jedno drugom? Kako

izaći na kraj s obmanama i manipulacijama? (Moj odgovor je "nikako". U *Izgubljenima* se, međutim, sa svakom novom epizodom obnavlja nada da nije tako.) Putnici koji su izvukli živu glavu iz havarisanog Boeinga 777 uglavnom se nisu poznavali prije ulaska u zrakoplov. Zbližavaju se tek na Ostrvu. Ondje su izvrgnuti smrtnim opasnostima, a prilike da ih izbave spasilačke službe su ništavne. Žele li preživjeti, prisiljeni su da sarađuju, da prihvate, zbog krnjavosti ljudske prirode, kakvu-takvu društvenu hijerarhiju i da organizovano djeluju prema vanjskom neprijatelju. Ali, u trenucima kad su životi na kocki, kome ukazati povjerenje ako ni o jednom potencijalnom saborcu ne znaš ništa, ne znaš dovoljno? Mogućnosti uzajamnog varanja su neslućene. Ovdje dolazi do izražaja ona Malrauxova izreka: "*L'homme est ce qu'il cache.*" Ili u prilično rastegnutom tumačenju adaptiranom za *Lost*: nije čovjek ono što se čini da jeste na prvi pogled, već ono što uspiješ, na vlastitoj koži, saznati o njemu.

Izgubljeni prešućuju mnogo toga jedni drugima jer ne žele otkriti nedjela kojih su počinioci ili žrtve. A njihovi grijesi i patnje iz doba prije dolaska na Otok utiču na njihove odluke, na uspjeh kolektivnih poduhvata. Mali savezi se sklapaju, pucaju i iznova se rađaju zavisno od povjerenja među sudionicima. Kako se otočka epopeja razvija, zajedničke akcije u nepoznato donose pojedinim osobama, kao najvredniji dar, sve veću međusobnu prisnost. Razvija se neko čarobno bratstvo nesretnih, puno trzavica. "Ona čudna nevidljiva svjetlost drugarstva, pustolovine i zadovoljstva" — da se poslužim zapažanjem iz Goldingovog *Gospodara muha*, bliskog srodnika serije — grije Kate, Jacka, Sawyera i druge.

Suprotno tome, sumnja u nečiju iskrenost ponekad toliko eskalira da se međuljudski odnosi pokvare, a i najdobronamjernije ličnosti moralno se srozaju. Tako, u izvjesnim dramatičnim situacijama, ljekar Jack Shephard i vrsni bacač noževa John Locke prešutno ili otvoreno odobravaju mučenje osumnjičenih za dvostruku igru. Upravo te scene torture pokazuju kako neke okolnosti mogu natjerati (gotovo?) svakog da počini gnusobu koje bi se, u manje opakim prilikama, stidio. Pojedini antijunaci su nisko pali već u svojim domovinama. Rigidni društveni sistem, okrutni životni uslovi ostavili su malo izbora Nigerijcu Ecu i Iračaninu Sayidu. Prvi se izopačio u ubicu, drugi u vojnog mučitelja. Da su se kao ličnosti formirali u nekoj dosadnoj demokratiji, među dobro uhljebljenim sunarodnjacima, Eco bi možda bio šef građevinske firme srednjeg ranga, a Sayid radnik u prodavnici kućnih ljubimaca ili turistički vodič. Naravno, ne mora biti tako budući da i uređene države nude obilje mogućnosti da se okrvave ruke. Primjer je Južnokoreanac Jin. On se iz čestitog ribarskog sina pretvara u bič beskrupuloznog magnata, ženinog oca, koji mu povjerava najprljavije poslove, od fizičkog ponižavanja dužnika do njihove likvidacije.

Ipak, tek na Ostrvu postaje očigledno koliko je teško izlagati se ucjenama, namještajkama, iznevjeravanju a pritom sačuvati ljudskost. U svakom mikrociklusu *Lost*, ličnosti u fokusu moraju raščistiti skrame obmane kako bi dokučili šta im se dešava. Taj proces liči na guljenje beskonačne glavice kupusa, list po list. Uprkos hvalevrijednom trudu, protagonistima nije dato da se izbave iz gliba. Loše procjene i predrasude se udruže u

najdelikatnijim trenucima, uslijedi krah, prosvjetljenje izostane, a opsjena, koja je zamalo iščezla, regenerira se i buja. Iskrsavaju uvijek nova pitanja šireći zonu istraživanja. Ko su Drugi i odakle dolaze? Zašto bogataš Charles Widmore uživa toliko strahopoštovanje? Kakvu mrežu oko Ostrvljana plete nedokučivi Jacob? Otkud na Otoku nuklearna bomba? Ključni akteri *Lost* pokušavaju doći do odgovorâ. Rješavajući sve te misterije koje ih drže u klopci, oni se zapravo bore za vlastitu slobodu. Ali taman kada povjeruju da su načisto s onim što im se zbiva i da su zagospodarili svojom sudbinom, ispostavi se da su u zabludi. Vjerovali su da njihovo djelovanje pokreće slobodna volja, a zapravo su ih moćni inteligenti iskoristili kao marionete. U jednom dijalogu ispamećeni Jack veli funkcioneru Drugih: "Ja ne vjerujem ni samom sebi, kako da vjerujem tebi?" Mnoštvo malih i zastrašujućih priča u *Izgubljenima* sugeriraju jednu misao: nema slobode ako nepovjerenje među ljudima preovladava i ako oni nisu svjesni u kojoj mjeri su pod kontrolom moćnih pojedinaca, odnosno organizacija. To znači i da u svijetu izvan *Lost* situacija nije puno bolja.

Na Otoku, kao jednom testnom području s originalnim ekosistemom, stavljaju se pod lupu i mnoge druge zanimljivosti, pored one koja se tiče slobode. Fizičar ondje može naći svoju sferu interesovanja, kao i sociolog, psiholog, etičar, budistički mislilac. Zabit na Tihom okeanu nudi iskušenja za svećenika, ali i za njegovog morskog neprijatelja. I svako će naći dovoljno materijala za neku sopstvenu teoriju.

Na svu sreću, scenaristi ni s posljednjom epizodom nisu razjasnili šta Otok, u suštini, predstavlja. Kardinalna greška bila bi da se insistiralo na religijskim toposima kao što su pakao ili čistilište, gdje životare grešne duše stradalih putnika. Koketiranje s opcijom zagrobnog života je, istina, prisutno, mada se ona ne iznosi na pijedestal. Narativni kapacitet serije je naprosto toliki da uvijek ima lufta za pregršt različitih, pa i kontradiktornih interpretacija. *The Island* je teritorij za sebe, mikrokosmos s autentičnim zakonitostima, društvenim stegama i čudima koja često izranjaju iz podsvijesti junakâ. Tu rastu mangovci i igra se golf, komična podmornica spaja dva univerzuma, Volkswagenovi plavo-bijeli kombiji donose nesreću ili male katarze, kao u Huginom slučaju, a iza zahrđalih vrata obraslih tropskim biljem krije se *hi-tech* hala gdje svakih 108 minuta moraš otkucati šifru na računaru da svijet ne bi propao (barem je tako jadni Škot Desmond godinama vjerovao). U jednoj fazi, prvoborci *Lost*a će uspjeti da se izbave s Otoka. Međutim, iščašenje koje su tamo iskusili preobrazilo je njihovu psihologiju do te mjere da se više nisu kadri akomodirati na stvarni život. Iako se Otoka užasavaju, on ih uvijek privlači možda i zbog toga što prijateljstvo, ako nije lažno, ima najljepši sjaj kad se suoči s opasnošću.